

HOOFSTUK TWEE

STEMME EN VERHALE UIT MY SPREEKKAMER

1 INLEIDING

In hierdie afdeling (aksie) volg die verhale van nooit-getroude vroue wat ingestem het om hul verhale vir die doel van hierdie studie te vertel. Omdat die benadering of metodologie van hierdie studie die narratiewe benadering is, word daar gebruik gemaak van die vertel van verhale. Elke verhaal word geskryf in die taal wat die verteller gebruik het omdat ek nie die uniekheid van die verhaal wou verlore laat gaan deur dit te vertaal nie. Let daarop dat die verhale verbatim soos dit aan my vertel is opgeteken is, en dat daar geen redigering of interpretasie gedoen is nie. Indien dit in die gesprek sou voorkom asof die gesprek geen struktuur het nie, dan was dit omdat hierdie vroue baie keer laat blyk het dat hulle skielik iets onthou wat hulle ook nog so wou vertel.

Met die aanvanklike gesprek en uitnooding om hulle verhale te kom deel, het ek dit baie duidelik gestel dat ek met hierdie bepaalde studie besig is en dat ek geensins beweër dat hierdie vroue terapie nodig het nie. Ek het hulle bloot gevra om saam met my te kyk na die fenomeen van nooit-getroude vroue sonder kinders.

Daar is besluit op die verhale van Afrikaanssprekendes en 'n Suid-Sotho-vrou. Verskillende kulture en taalgroepe het hul eie diskoerse, wat 'n rol speel in hoe mense hulself sien en hoe hulle hul verhale vertel en die gebruik van meer kulture behoort die rol van diskoerse meer duidelik na vore te bring. In Hoofstuk 4 sal ook verwys word na fragmente van verhale wat ek in my spreekkamer gehoor het, maar wat ek nie as geheel vir die doel van hierdie studie verbatim weergee nie.

Ek glo dat met die lees van hierdie verhale die leser bewus sal word van die diskoerse wat leef in die wêreld van hierdie vroue en hoe dit hulle denke oor hulself beïnvloed het.

Susan het ek geken voordat ons die gesprek gehad het. Hoewel ons nie intieme vriende is nie, ken ons mekaar deur die kerk en gemeenskaplike vriende.

Thandi was aanvanklik baie skepties nadat ek haar gevra het om met my te kom gesels. Ek het haar by my vorige werkplek ontmoet, maar ek kan nie sê dat ek haar geken het nie. Sy het gevoel dat sy eers oor die saak moet bid, en het my later laat weet dat ek haar kan kom oplaai vir ons afspraak. Sy was baie ongemaklik om oor haarself te praat hoewel ek herhaaldelik aan haar gesê het dat sy nie hoef deel te neem as sy nie wil nie. Tydens haar gesprek was dit duidelik hoe moeilik sy dit gevind het om die gesprek te voer, hoewel sy op die einde meld dat dit vir haar goed was.

Vir Lara het ek die eerste keer ontmoet toe sy by my spreekkamer instap. 'n Medestudent het haar naam vir my gegee en gedink dat ek Lara moet nader vir 'n gesprek. Sy was baie sprankelend oor die telefoon en het nie gehuiwer om te kom nie. Interessant dat Lara my eers onder "kruisverhoor" geneem het voordat die gesprek oor haarself begin het. Sy het belang gestel in wie ek is, en wat my verhaal is.

SUSAN

H: Susan, dankie dat jy kom kuier het en ingestem het om met my te gesels. Vertel my van jouself.

S: Ek sou baie graag kinders wou hê, op hierdie stadium sal ek selfs kans sien om sonder die man te wees, maar ek sou baie graag kinders wou hê. Carla (my jongste suster) is 'n manipuleerder, sy sal in jou lewe inklim as jy nie oppas nie. Ek en my twee ouer broers is ouderdomsgewys baie na aan mekaar. As jong kind was my een broer baie sieklik en as ek terug kyk besef ek dat ek nooit aandag gekry het nie. Ek was maar altyd die soet kind, want boetie was siek. Dit het gevoel asof my ouers op my gepik het vir alles wat verkeerd geloop het. Toe dit vir my tyd was om universiteit toe te gaan was albei my ouer broers besig met baie duur kursusse sonder beurse en ek het geen keuse gehad as om onderwys te doen nie, want ek kon maklik 'n beurs kry. My suster wat later oorlede is, is deur my ouers gedwing om universiteit toe te gaan, maar na 'n jaar het sy gestaak en gaan verpleeg wat sy in elk geval graag wou doen. Sy is dan ook oorlede in die hospitaal waar sy gewerk

het. Ek onthou haar so goed – met die pype oral in haar liggaam en die lang swart hare oor die kussing. Ek onthou ook my ma se sterfbed. Ek is 'n baie visuele mens en daarom onthou ek so goed. My suster is 14 jaar gelede oorlede en my ma sowat 'n bietjie meer as een jaar.

Ek wou graag sielkunde gedoen het met spesialisasie in kinders. Ek moet nog my droom realiseer.

H: Wat is dit wat jou terughou?

S: Finansies. Ek beplan om in te skryf en aan te gaan met Honneurs. Weet jy dat ek 20 jaar vir my ouers gesorg het. My pa was 'n onderwyser wat op 'n redelike lae posvlak afgetree het. Sy pensioen was dan ook baie klein. Ek het die laaste 8 jaar van my ma se lewe vir haar gesorg omdat haar pensioen gehalveer was. Dit het my bronne heeltemal uitgeput.

H: Hoe voel jy oor die feit dat jy jou ouers moes versorg?

S: Ek het geen keuse gehad nie. Ek het teruggetrek vanuit die skoolkoshuis waar ek inwonend was terug huis toe, net voor my suster siek geword het. Ek moes dit nooit gedoen het nie. Jy bly 'n kind in hulle huis. My ma het my vasgehou. Ek was baie nader aan my pa as aan my ma. My ma was nie vir my 'n maat nie – die twee jongste sussies was twee sogenaamde bedorwe brokkies. My een suster het wel

die laaste jaar elke Woensdag vir my ma kom kuier. Ek is nie 'n vegter nie, en het dikwels stilgebly wanneer iets my gekrap het of ek nie saamgestem het nie. Ek dink baie dat ek vir my ma 'n beter dogter moes gewees het. Ons huishulp van baie jare het wel vir my gesê dat ek die beste dogter was, want sy het my baie net sien omdraai en wegstap as my ma 'n “bee in haar bonnet” gehad het. Ek sou graag 'n oper verhouding met haar wou hê, maar ek praat moeilik. Ek sou haar graag wou vertel van dinge wat met my gebeur het.

H: Dink jy sy sou opgewasse of in staat gewees het om jou openheid te hanteer?

S: Nee, maar ek wou sommer net soms gehoor het “dit is OK”. Kobus is baie goed vir my. (Kobus is die gemeentepredikant). Ek sien hom as my mentor en hy het my baie gehelp om oor myself te gesels. Hy het egter op 'n punt gekom wat hy wou afstand skep en het sonder my medewete my met 'n sielkundige bespreek. Ek was baie seergemaak. Hoekom het hy dit nie met my self bespreek nie? Ek het met hom 'n afspraak gemaak en die saak met hom bespreek en die moed gehad om vir hom te sê dat hy arrogant is, en dat hy nie eers my “cup of tea” is nie. Hy het gevoel dat ek te afhanklik van hom raak.

H: Hoekom was jy kwaad?

S: Want hier was sprake van romantiese implikasies. Hy het ook aan die hand gedoen dat daar voortaan 'n ander vriendin teenwoordig moet wees. Ek het gevoel

dat hy my mentor, berader en vriend is, saam met sy vrou. Ek het ook gevoel dat hy nie weet hoe om 'n alleenloper vrou te hanteer nie, en daarmee saam, ook nie depressie nie. Ek is 'n depressielyer.

Mens kry maklik “hang-ups” as alleenloper. Jy wil nie pla nie, wil nie 'n laspos wees nie. Jy wag te lank om te praat en dan is jy al soms by 'n punt van desperaatheid verby. Ek het die afgelope 2 jaar twee maal oorweeg om selfmoord te pleeg deur 'n oordosis pille te drink. Oor my alleenheid, en die feit dat ek weet dat ek nie altyd inbreuk kan maak op ander se lewens nie. Nie eers my beste vriendin nie – sy het 'n huis, kinders en 'n man.

H: Sou jy meer vrymoedigheid gehad het met 'n alleenloper vriendin?

S: Nie noodwendig nie, ek hou van die gesinslewe en my vriendinne is meesal getroude vroue. Dit is net nie my geaardheid om inbreuk te maak op ander se lewens nie. Weet jy, dit is vir my baie belangrik om te weet dat mense aan wie ek my toevertrou Christene is. My tandarts, dokter, sielkundige en psigiater is almal Christene. Ek probeer om nooit te kla nie, en wag dan soms te lank. Soos vandag met die maagseer wat ernstig blyk te wees. Ek wil nooit ander se wantroue hê nie. Vertroue wedersyds is vir my baie belangrik.

H: Hoekom is vertrouwe vir jou so belangrik?

[Susan beskryf 'n baie slegte ervaring, en meld dat sy eers drie jaar nadat dit gebeur het 'n brief aan die dominee hieroor geskryf het. (Sy het gevra dat dit nie in die onderhoud opgeneem sal word nie)].

S: Vandag sal ek alles met Kobus bespreek, sy kop is oop en hy luister werklik na die stem van die Here.

H: Is jy gemaklik om met 'n manspersoon jou hart oop te maak?

S: Dit gaan nie vir my oor geslag nie, maar oor die persoon van Kobus. My psigiater is ook 'n man, maar ek ontvang net my medikasie van hom, terwyl my sielkundige 'n vrou is.

H: Hoekom spreek jy die ander dominee aan as dominee terwyl jy Kobus op sy voornaam noem?

S: Dit gaan oor respek, maar miskien meer oor afstand as oor respek. Ek voel ek het met hierdie besluit aangetoon dat ek gegroei het en beleef nogal 'n stuk bevryding. Soort van "ek besluit wat ek jou noem en wat ek wil en nie wil nie". Ek het 'n lang pad met Kobus gestap en hy het vertrouwe gebou. Hy het foute gemaak, tog het hy my gehelp groei. Ek hanteer 'n krisis nou beter, hoewel ek by tye nog baie

moedeloos kan word. Ek het nou die dag eers my ma werklik begrawe, 'n jaar nadat sy oorlede is. Ek het vir haar 'n brief geskryf.

H: Wat het meegebring dat jy 'n brief geskryf het?

S: Kobus het gesê dat hy bekommerd is dat ek oor 20 jaar nog by die straf van God gaan vashaak. Hy het net vir my gesê dat ek ander opsies ook het sonder om daarvoor uit te brei. Ek het nagedink en nou die dag terwyl ek toesig gehou het in 'n klas 'n rooi pen geneem en 'n brief aan my ma geskryf. Kobus het weer na die Here geluister en sy vinger op die seerplek gedruk. Ek het op die herdenking van my ma se sterftedatum die brief aan Kobus voorgelees en toe na die begraafplaas gery en dit daar voorgelees. Ek is baie trots op die brief, dit is 'n teken van my groei en geestelike vordering. Dit voel my sy is nou werklik begrawe en ek kry nie meer die skielike begeerte om haar te bel nie. Ek mis haar, sy het 'n geweldige rol in my lewe gespeel al het ek gevoel dat ek altyd moes werk vir aandag. Ek het altyd hard gewerk en gepresteer. Ek het nog altyd vir al my kursusse onderskeidings gekry.

H: Was jou ma dan trots op jou?

S: Meer my pa, hy was die een wat altyd meer belang gestel het in my akademie.

Iets wat my soms pla is dat wanneer ek iets sien wat ek dink iemand wat ek ken van sal hou, dan koop ek dit. Ek weet dat ek mense hiermee kan versmoor, maar dit is vir my lekker.

H: Hoe sou jy wou hê dat mense moet reageer op die geskenke?

S: As hulle net dankie sê, is dit vir my genoeg. Ek weet dat ek dalk aandag soek hiermee, maar ek wil nie mense versmoor nie.

As ek nood het, en ek maak 'n afspraak, dan verwag ek dat 'n berader of dominee my so gou moontlik moet sien. Ek het eenkeer vir Kobus gebel en hy het my 'n week laat wag. Hy moes geweet het dat ek 'n krisis beleef. Ek voel baie geaffronteerd as iemand vir my sê dat ek onverantwoordelik was. Praat liever met my oor wat gebeur het, maar moenie 'n oordeel oor my uitspreek nie. Weet jy, alleenlopers praat soms te veel oor hulself. Ek praat baie met die Here, dit is deel van my asemhaling elke dag, maar ek het ook mense nodig. Dit voel vir my asof ek die ongeluk na my toe aantrek, veral 'n sekere tyd van die jaar. My ma wat sterf, 'n motor wat gesteel is. Dit voel asof al my selfvertroue afgebreek is.

H: Watter rol speel die kerk in jou lewe wanneer jy so platgeslaan voel?

S: In 'n stadium het die kerk vir my 'n leemte volgemaak. Ek het nuttig gevoel, en gevoel dat ek vir iemand iets beteken. Met die ander dominee het ek soms gevoel ek kan in 'n hoekie gaan sit en net "sulk". Kobus het egter gekom en eerste kom kennismaak en gevra waar gaan ek betrokke raak. My behoefte in die kerk is dat 'n vrou as alleenloper met dieselfde vertroue behandel sal word as mans – ek vra dit eintlik vir alle vroue. Die hoofouderling is ook 'n nooit-getroude en hy word met

veel meer vertrouwe behandel as enige vrou. Ek word byvoorbeeld nie gevra nie, maar gesê. Die Kommissievoorsitters in ons gemeente is net mans.

Ek het lank gepleit vir 'n omgegroepe vir alleenlopers, maar Kobus het gevoel dat so 'n groep eerder 'n terapeutiese groep behoort te wees wat maksimum vir ses maande bestaan en dan moet die lede inskakel by gewone omgegroepe.

H: Wat makeer hierdie mense dat hulle in 'n terapeutiese groep moet inskakel?

S: (Lag lekker.) Dit is die hele probleem – jy word “gelabel”. Jy moet ook baie fyn trap as jy alleen is, want vroue sien jou as 'n bedreiging. Die grap is dat die meeste dominees wat betrokke raak by vroue in die gemeente by getroude vroue betrokke raak.

H: Sien jy jouself anders as 'n getroude vrou?

S: Nee, ek is net so normaal, ek sou graag 'n maat wou hê, 'n sielsgenoot. 'n Man sou vir my alles wees, ek sou dan nie 'n berader nodig hê nie.

H: Jy weet dat daar getroudes is wat emosioneel verluim al het hulle mans?

S: Seker, ek het nog nooit so daaraan gedink nie, hoewel iemand nou die dag aan my genoem het dat sy haar man gaan verlaat, want sy het bloot die versorger

geword en dit waaroor hulle praat beperk is tot: “het jy suiker in my tee gegooi?” Ek hou daarvan om met vroue vriende te wees wat ’n gesin het. Ek hou daarvan om deel te wees van hul gesinsopset.

H: Hoe sien jou broers en susters jou?

S: Ek is die steunpilaar. Ek dra hulle deur hul huweliksprobleme, siekte en ander probleme. Tans is die enigste kontak wat ek met my familie het, met my twee jonger sussies. Ek staan my een sussie tans by, want haar skoonpa is terminaal siek. Ek speel ’n ontsettende belangrike rol in die lewe van hulle kinders. Ek is soms bang dat my sussie sal dink dat ek haar rol wil oorneem by haar kinders, maar dit is nie so nie. Ek vul ’n ander plek. Dit voel of hulle myne is, so sterk is die band tussen ons. Dit voel soms vir my asof hulle van my verwag om ook die rol van my ma (hulle ouma) oor te neem. Die ander kinders van my broers het weggegroei van my. Die kinders is nooit te veel vir my nie, dit voel asof ek die beste in hulle na vore bring.

Iets wat my baie pla is dat ek soms voel dat my vriende dink dat ek soms ’n krisis skep sodat ek hulle aandag kan kry. Dit is net gewoon nie waar nie.

[Susan deel met my dat sy onlangs ’n baie traumatiese ervaring beleef het en toe sy dit uiteindelik deel met ’n vriendin, het die vriendin ’n e-pos gestuur met ’n redelike koel aanslag met min of meer die strekking: ons gee in elk geval vir jou om sonder dat daar iets hoeft te gebeur het.]

H: Hoe sien jy jou lewe vorentoe?

S: Ek weet nie. Die alleenheid en die eensaamheid is besig om my in te haal. Ek wil nie meer uitgaan nie, want om alleen te gaan is nie vir my aanvaarbaar nie. Dit wroeg my dat ek alleen en eensaam in my ouderdom gaan wees. Ek glo dat my suster se twee seuns na my sal omsien. Ek het nie niemand nie, maar dit is nie dieselfde nie. Ek het niemand om na huis toe te kom nie. Dit gebeur soms dat ek vreeslik kan babbel as ek gespanne raak. Alleenlopers kan dikwels in die strik trap om net oor hulself te praat. Ek hou natuurlik die front voor dat alles goed loop en dat ek goed “cope”. Ek is oop vir ’n huwelik as dit oor my pad sou kom. Dit voel asof ek nou vir die eerste keer gereed is vir ’n huwelik. Ek bid ook nou vir iemand in my lewe.

H: Wat is nou anders, dat jy nou daarvoor gereed voel?

S: Ek het vir ’n lang tyd geen sinnigheid in mans gehad nie en my ma was heeltyd deel van die prentjie. My slegte ervarings het nie gemaak dat ek heeltemal my vertrouwe verloor nie.

Ek het wel ’n vrees wat ek in my rondra. Ek dink dat ek moet gee en presteer om aanvaar te word. Ek gee graag, want ek wil die aandag hê. Dit is dalk ’n noodkreet.

Hoekom kan mense nie net aanvaar dat ek vir hulle iets wil gee nie. Die lekkerste is as iemand net bel en sê: “Jy bederf ons!” Moenie my bevraagteken

nie. 'n Mens kan maklik mense wegstoot omdat jy bang is vir verwerping. As ek uitgenooi word, dink ek 'n verskoning uit. Ek is bang dat ek mense sal vervreem, en dan doen ek juis dit. Ek dink altyd dat ek nie die liefde of aandag verdien nie, al soek ek daarna. Mense raak uiteindelik moeg vir negatiwiteit.

H: Is daar enigiets anders waaroor jy nou sou wou gesels?

S: Nee, dit sou goed wees as ons weer 'n keer kon bymekaar kom. Hierdie gesprek was vir my baie goed en bevredigend.

'N TWEEDE GESPREK MET SUSAN

Ek het na my eerste gesprek met Susan gevoel dat daar dalk verhale kan wees wat nie vertel is nie, en het 'n tweede geleentheid vir gesprek gereël.

H: Susan, met ons laaste gesprek het ons nie gesels oor hoe jy oor jou plek in die kerk voel nie.

S: Dit voel soms vir my dat wanneer jy 'n alleenvrou is, en die kerk kom agter dat jy bepaalde talente en vaardighede het, hulle soveel werk moontlik op jou pak. Jy het mos die tyd en skynbaar niks anders om te doen nie. Dit is asof daar nie 'n besef is van jou behoeftes nie, en ondersteuning en ekstra aandag ontbreek, veral wanneer jy deur 'n krisis gaan.

H: Wat bedoel jy met behoeftes?

S: Byvoorbeeld 'n omgegroepe net vir alleenlopers wat juis kerngesond is en gedagtes kan uitruil. Hierdie mense verstaan mekaar tog die beste. Daar is by my 'n diep behoefte dat mense my sal aanvaar vir wie ek is ten spyte van my ongetroude status. Dit voel daar moet altyd iets wees – 'n drama, of jy is 'n oujongnoui wat jouself afgekeer het van mans. Dit is gewoon nie waar nie, nooit-getroud kon ook 'n keuse gewees het. Daar moet aanvaarding en respek wees. Ek beleef amper 'n antipatie teen alleenlopers. Veral in gemeenteverband lyk dit my dat mense jou as 'n gevaar sien vir hul huwelike en gesinne. Jy pas net gewoon nie in nie. Hoekom hou jy so baie van kinders – dalk is jy 'n pedofiel – en daarom wek jy onrus. Dit maak my die moegste dat ek die hele tyd op my hoede moet wees, want dalk dink iemand dat ek vir die dominee ogies maak. Aanvaar my vir wie ek is, en glo in wie ek is.

H: Hoe dink jy sien God jou?

S: Wanneer ek dink hoe dat God my sien, dan weet ek dat Hy na my kyk met sy Vaderoë en Moederoë. (Ek glo dat God ook hierdie vroulike kwaliteite het). Ek weet Hy kyk na my as unieke mens hoewel ook met foute en gebreke. Hy kyk verseker nie na my as getroude of ongetroude nie. Ek wens mense wil nie die cliché gebruik dat die roeping van die vrou is om te trou en kinders te hê nie. Dit staan glo iewers in die Bybel, ek weet nie waar nie. Interessant vir my is dat daar

in die Bybel niks genoem word van alleenvroue nie, maar wel van alleenmans. Wanneer ek kyk na instellings, dan voel dit vir my dat daar geen ruimte is vir alleenmense nie, net soos daar lank geen begrip was vir gestremde persone nie. Ek wil nie meer alleen na plekke gaan nie. Hulle behoort voorsiening te maak vir alleenvroue. Soos byvoorbeeld die hotel wat 'n vleuel het vir vroue wat vir sake of wat ook al die stad besoek en dan eintlik spesiale sekuriteit aangebied word. Weer eens is die kerk 'n goeie voorbeeld. Jy word verkies op al die kommissies, maar niemand vra jou of dit vir jou moontlik is om alleen in die aand dit by te woon nie. Niemand vra of jy sal regkom as julle almal teen 11:00 die kerkgebou verlaat nie. Die beste voorbeeld is natuurlik die mense wat tyddeel bemark en sodra hulle hoor dat daar nie 'n meneer in die huishouding is nie, dan verval die aanbod en somer ook die sogenaamde prys wat jy gewen het. By die werkplek is dieselfde onsensitiwiteit – geen vrae in terme van aandfunksies nie. Wanneer daar dan 'n funksie is, moet jy ook 'n metgesel bring om aanvaarbaar te wees. Jy doen wonderlike werk, maar wanneer daar sosiaal verkeer word, moet jy asseblief net nie alleen daar opdaag nie. Jy word dikwels nie eers genooi nie. Dit gaan nie oor wie jy is en jou uniekheid nie.

Wanneer ek na myself in hierdie proses kyk, dan dink ek dat ek al heelwat gegroei het. Dit hinder my nie meer so baie nie – nie eers as een na my verwys as 'n oujongnoui nie. Ek weet dat my menswees nie van my getroudwees afhang nie. Ek is wie ek is, soos wat ek is is ek vir God aanvaarbaar. As ek nie vir mense aanvaarbaar is nie, dan is dit hulle uitsluitlike probleem. Ek bid wel vir 'n maat,

want dit voel my ek is gereed vir 'n verhouding. Tog dink ek baie dae hoe ek my privaatheid sal mis wanneer ek dan tog dalk wel sal trou. Hoe verduidelik ek dat ek vannag tot 2:00 wil werk? Dit het sekerlik sy voor en nadele. Tans fokus ek op die voordele van alleenwees. Ek weet ek maak 'n verskil in kinders se lewens vir wie ek skoolhou, in my vriendinne se lewens, ook in die lewens van Nico en Abrie wie ek vakansies versorg (suster se kinders). Ek hoef nie meer my eie kinders te hê om iets vir iemand te beteken nie. Ek sou natuurlik graag my eie wil hê, maar ek aanvaar dit nou. Ek beskou myself ook nie as oorafhanklik van ander nie. Dit gaan nie vir my dat iemand agter my hoef aan te ry om seker te maak ek is veilig nie, maar die beginsel dat iemand wys dat hy of sy vir my omgee.

H: Hoe voel jy oor die rol van eensaamheid?

S: Die alleenheid en eensaamheid is vir my baie sleg – veral die gevoel dat ek heeltemal alleen is. Ek wens dat ander my wil aanvaar vir wie ek is, en nie vir wat hulle uit my kan kry nie. Mense beseft dat alleenvroue 'n behoefte aan aanvaarding het en daarom vra hulle jou maklik om iets te doen. Ek sal nooit nee sê nie, want ek is te bang vir verwerping. Ek is tans besig met die vertaling van 'n proefskrif en die hoofstuk waarmee ek tans besig is, is uiters tegnies. Dit voel vir my dat die persoon wat dit vir my gegee het in my glo en dink dat ek intelligent en vaardig genoeg is om dit te doen.

THANDI

H: Thandi, as you know I have asked you to come and tell me your story with regard to the fact that you are not married.

T: I have never planned not to be married. It just happened. Since I was 21 years old people asked me “where’s your boyfriend?” They gave me the impression that I was not doing something about it. At 25 they asked me “where’s your husband?” I don’t have a husband.

People treat you different if you are not married, if you are not normal, not like everyone. Men and women would say: “At least have a child.” It is so irritating. You look at them and get the idea that you are short of something – not complete. Two years ago a man said to me, “at least have a baby”, as if I can buy a boyfriend from the shops.

At home they think that I hate men. Or there is something you do what men don’t like. I have lost many friends since childhood – they are very distant as if we have never known each other. They have children and husbands – we have nothing in common. I feel rejected and lonely. I see my childhood friends at funerals and weddings. They are friendly and greet me, but nothing deeper. I grew up in Kathlahong. My mother passed away last year. I go home once a month to see my father who is staying with my brother and his family.

My mother and I were not very open towards each other. Only one day she said: “It looks to me as if you are not going to get married”. That was all. She never went on and on. When my brother got married it was very hard for me. Because of that he was more advanced. He was getting somewhere in life. I am the only and eldest daughter. I have four brothers behind me.

H: Why do you feel that he is more advanced?

T: In our culture getting married is very important. If you are not married you have no value. You have nothing – you are not together. Something is missing. It is even more important to have a child.

H: What meaning does society give to women who do not get married?

T: You are touching on something that I hate to think about. I do not feel comfortable to talk about it. It is very private. You feel you owe society and your family an explanation which I do not have. You walk around trying to find your place. I get so depressed, because I do not belong. Sometimes I am angry towards my family, society and indirectly to God. Why did he put me in such a situation?

I have no friends in Pretoria where I live or at work. The women at work all have children although they are not married. At home they also have children although they are not married.

H: How do you think does God see you?

T: I feel small, helpless and I don't know what to do. I am waiting for God to show me his plan. As a Christian I depend on God. Along the way you are comforted by God against criticism. God is not saying anything to me about my not being married. I am very lonely. When I go home my flat is empty and I wish there was someone there. I am very lonely, I am hurting, am depressed and have lots of questions that nobody is answering. Surely there must be someone to hold on to.

H: Did you ever have someone special in your life?

T: I was in a relationship before I was born again at university. After two years I realized that I do not want to marry this man and broke the relationship off. My greatest fear is to be alone when I am 50 or 60 years old. I left home when I went to university in Lesotho. Since 1994 I am not staying at home anymore. I feel obliged to look after my father. If I could find another job, I would like to go home.

H: Tell me about your church.

T: I am at the Central Baptist Church in Arcadia – it is a predominantly white congregation. There is a club for singles – they go out, get together. I have never gone there – I do not feel particularly attracted to it. They look older, they look as if they are not positive. On the other hand I think it is nice to be part of something

where you can feel comfortable. I need to do something ... it is difficult in the city. Everyone is too busy and have no time for each other. I am involved in the music ministry. I have attended a lot of the church functions, and they make me feel very comfortable – they do not focus on couples only, and you never feel that you are odd. There are couples but even they do not make you feel out. Sundays used to be a highlight. Lately – I am burned out, want to do something new with my life. I would like a new job. I am waiting for the Lord.

At work I sometimes feel I am different from my fellow black sisters. Sometimes some people will say I am aloof, I should socialize more. People tell others what to do with their lives – I resent this. My white sisters will never tell me what to do. As a child I was not different. I was like the neighbour's children. My father is an introvert and very strict. He acts normally towards me; I do not know what he thinks. I know he expects me to be married. He treats me like a child. He treats my brother younger than me like an adult because he is a man with his own family. I wish I could have my own home and a husband and children. I would feel that I belong. I come from a very good and solid family. I had a family who looked after us – now I feel out. Good friendships might help me to feel that I belong. I used to think I am independent, looked after myself. Lately, as I slow down, burned out – being independent is not enough any more – I want my own family and children.

My brothers' children loves me, I love them. They are very warm and make me feel welcome when I go home. There are 7 of them between the ages of 1 and 15

years. Although we do not have godmothers we are very family orientated. They make me feel like I bring laughter and joy and am part of the family. They are so alive and carefree.

H: Who are the people who makes you feel that you are different the most?

T: My sisters-in-law. This is very sensitive to talk about for me. They make me feel where are your own children, get out, we don't want you here. I want to tell you what happened to me one Mother's day in church. All the mothers had to stand up. I did not stand up. The lady next to me told me to stand up and asked me if I have any children and if I was married. I told her about my brothers' children, but I resented the questions. She said to me: "Those children are your children." I asked her what are you talking about? She told me her story – that she had no children and that people used to ask her why she did not adopt. She felt that she was not capable, incomplete and rejected. One day God told her that she was a mother to her brother's and sister's children. I was stunned! That made me feel different. I was feeling like I am a nobody. I have been hurting. I must try not to love them too much – that was my feelings – but after the conversation with the lady in church I felt I am a mother.

If people ask me about children I just say no in such a way that they don't ask anything more.

are hurting. I was shocked. Women are like little children, they want to be loved, want to cry and express how they feel. They are also pretending. I suppose there are no other way – pretend and carry on.

We are trying to protect our culture. That's why you have children and stay in the marriage. Boyfriends are a no-no. Never in front of the parents. Parents are very strict from 10 – 12 years. They are very strict about boys – any boy. The father will get mad if you even talk to a boy from the moment you start to develop sexually. If the daughter falls pregnant it is heartbreaking and scandalous, but it happens all the time. That is why we have so many women with children but no husbands, but she has value in the eyes of society.

LARA

H: Lara, vertel my jou storie – ons het nou oor my gesels, maar ek sou graag jou verhaal wil hoor.

L: Ek is twee en veertig jaar oud en hou skool. Rekeningkunde is my vakgebied. Ek kom uit 'n baie standvastige, stabiele Afrikanerhuis. My ouers leef albei nog. Ons is drie susters, waarvan ek die oudste is. Ons was drie, maar nou is ons twee. My jongste suster is in 'n motorongeluk dood toe sy 29 jaar oud was. Ek sê was, want as ek gesê het dat ons twee was, dan was dit mos nie dieselfde nie. Ek kon nooit verstaan dat mense gesê het ons was drie en nou is ons twee nie. Ek het gedink hulle kan mos sommer net sê ons is twee, maar nou beseef ek dit is nie dieselfde nie. Ek was deel van drie wat nou twee geword het. Ek is die oudste. My middelste suster is getroud met 'n dominee en hulle het drie kinders. Ek is baie lief vir hulle, ek bederf hulle tot in die afgrond. Ons is eintlik baie gewone mense. Ons is almal lief vir die Here en het 'n verhouding met Hom. Ons is net sulke gewone mense!

My pa is 'n ongelooflike persoon. Hy is 'n onderwyser. Hy is stabiel, standvastig en loop 'n baie reguit pad. Ons het 'n baie goeie verhouding. Hy het ook rekeningkunde gegee, maar ook bietjie geboer. Ek het op 'n plaas grootgeword. Hy het later voltyds geboer en is nou die laaste 4 jaar in die stad. My pa het vir my skoolgehou.

Nooit het my ouers my laat voel dat ek abnormaal of 'n verleentheid vir hulle is omdat ek nie getroud is nie. Dit is net nooit 'n ding nie. Ek dink hulle bid wel, en wil nie hê dat ek alleen moet wees nie. Ek dink ook dat dit ongerieflik sal wees om alleen te wees as ek oud is, en dit sal lekker wees om iemand te hê.

Ek sien myself glad nie as tradisioneel nie. Ons, my nooit-getroude vriendinne en ek, het besluit dat ons onopgeëiste juwele is. Nooit-getroudes het die grootste potensiaal om in depressie te verval, want die gedagte dat jy nie mooi, slim ensovoorts genoeg was dat iemand jou wou hê nie is teenwoordig. Ek het net nooit die krag daarvoor gehad nie. Ek het besluit – ek sal nie hieroor in depressie verval nie. Ek gaan voluit, en geniet die lewe. Ek dink ek gaan eendag trou. Ek gaan nie in die Here se ore hieroor kerm nie. Die Here moet op Sy tyd, Sy keuse ensovoorts iemand oor my pad stuur. Tot tyd en wyl moet hy help dat ek net nie 'n verstokte oujongnoui word nie. As dit gebeur dat ek jammer word vir myself, dan bid ek hierdie gebed weer. My Pa het twee keer vir my gevra of ek myself jammer kry. Een keer was nadat my suster begrawe is, en terwyl ons nabetragting gehou het, het ek gewonder wie my na die graf sou dra – my Pa het vinnig en met humor geantwoord dat hulle wel 'n paar groot seuns by die skool sou kry wat die taak kan verrig. (Sy lag baie lekker). Die Here het dalk nog net nie gedink dat ek reg is vir 'n man nie. Ek het baie lank gesê dat ek nie tyd het vir 'n man nie – dit was dalk maar net 'n verdediging.

My ma en pa het 'n gelukkige, normale huwelik. My ouers is so lief vir ons. Hulle sorg op baie maniere. My ma sorg met kos. Sy is nooit in 'n slegte bui nie. Tog het sy deur 'n slegte tyd gegaan toe my suster oorlede is. Die feit dat ek nooit getroud is nie het niks te doen met die wyse waarop ek grootgeword het nie. My ma is oop, altyd mense in ons huis, en baie gasvry. Ek is nie anti-liefde of anti-man nie. Ek glo die Here het bedoel dat man en vrou bymekaar moet wees en daarom glo ek dat ek nog gaan trou. Ek het dit nog altyd geglo. Weet jy, daar is eintlik min mans. Ons (verwysend na haarself en my) geslag se mans is of op die grens dood, of hulle is skeef. Daar is net gewoon min mans. My vriendinne (en ek het heelwat) wat nooit-getroud is, is beslis nie in lesbiese verhoudings nie, hoewel ek kennis dra van verskeie ander nooit-getroudes wat wel lesbies is.

H: Hoe voel jy oor mense wat jou dalk mag etiketteer as lesbies omdat jy intieme vriende is met vroue van dieselfde geslag?

L: Ek en my suster het saamgebly. 'n Vrou in die gemeente vra toe hoe lank ons al saam is. Ek sê toe vir haar dat ons susters is. Sy sê toe, "ag, julle sê mos maar almal so." Ek het trouens 3 woonstelmaats gehad wat almal later getroud is. My vriendinne het later gespot en gesê dat as jy getroud wil kom, moet jy by my kom bly.

H: Vertel my wat die rol is wat die kerk in jou lewe speel.

L: Ek speel 'n groot rol in die kerk. Ek doen die begeleiding in die oggend in die erediens. Ek was nog altyd betrokke by die kerk, kerkraad ensovoorts. Ek is baie tuis by die kerk, alhoewel daar baie irritasies is. Omrede ek skoolhou en dus kinders ken en die Here lief het sal vrouens maklik sê, “as ek doodgaan, sal jy dan met my man trou, want ek weet jy sal goed na my kinders kyk.” My antwoord is dan altyd maar dat sy vir my blakend gesond lyk. Sy sê natuurlik hierdie woorde voor haar man. Sy sê dit oor haar kinders dink ek, en nie noodwendig oor haar man nie. Dan kyk ek na die ou mannetjie en wonder wat laat haar dink dat ek met hom getroud wil wees! Mans het al dikwels gesê dat as hulle nou nie getroud was nie, dan het hulle met my getrou. Dalk die hele ding dat ek nie so sleg is nie, ek weet nie. Ek was al baie ontsteld daaroor, maar ek dink dit is onkunde. Mense weet niks van nooit-getroudes nie, en daarom het hulle allerhande idees in hulle koppe. Die ander mense oor die algemeen laat my nooit voel dat ek onaanvaarbaar is nie.

Die dominee wou hê dat ek 'n enkelgroepie moes begin. Ek het geweier. 'n Ander vrou begin toe die groepie en nooi my uit. Ek is nie die tipiese oujongnoui nie. Die groepie bestaan toe uit geskeides en nooit-getroudes. Ons is nie dieselfde nie. Ek het nie 'n eks-man om af te breek of pyn om oor te praat oor 'n verhouding wat nie gewerk het nie. Hierdie twee groepe vroue is nie noodwendig versoenbaar net omdat daar nie 'n man in hulle lewens is nie. Ek is glad nie 'n “groepie” mens nie, want ek sien myself nie as tipies verstok en op die rak nie. Ek leef voluit.

Een Pinkster toe die dominee te lui was om te preek, stel hy voor dat daar elke aand vir 'n bepaalde groep gebid gaan word byvoorbeeld bejaardes ensovoorts. Mense van bepaalde groeperings word toe aangewys om hul belewenisse in die kerk te vertel en dan sal daar vir hulle gebid word. Een aand, natuurlik, is dit toe die alleenlopers (ek haat die woord “singles” seker omdat dit Engels is, en dit vir my “common” klink). Daar was drie – 'n geskeide man, geskeide vrou en ek. Na die twee geskeides gepraat het, toe sug almal al, want die stories is “sad” en vol pyn. Hier kom ek toe met 'n totaal ander storie. Nie eers 'n liefdesteleurstelling om van te vertel nie, geen hartseer storie uit my ouerhuis nie. Ek het vir hulle gesê dat hulle mooi moet kyk want dit is nou hulle kans om te kyk na 'n oujongnoui! (Lag baie lekker). Ek het bloot gesê dat ek nooit getroud is nie, want niemand het my nog ooit gevra nie. Ek het geen “sad” storie nie. Die Here sal voorsien! Ek het daardie aand ook besef dat alle alleenlopers nie dieselfde is nie. Ek dink die feit dat mens gelukkig is in hulle siel het niks te doen met getroud wees nie. Ek is nooit eensaam nie, tog is ek baie alleen. Ek kan alleen wees. Soms is dit vir my so lekker as ek weet dat ek 'n aand alleen gaan wees. Ek is baie besig, maar as ek alleen is sal ek nie ry en gaan geselskap soek nie. Ek woon al die laaste 12 jaar alleen sonder 'n woonstelmaat.

As ek myself moet beskryf, dan sal ek dit doen deur te beskryf dat ek ongetroud is. Ek het nog nooit aan myself gedink in terme van my toestand nie. (lag baie lekker). Ek voel verskriklik veilig in die kerk. Ek weet nie alle nooit-getroudes voel so nie. Ek het byvoorbeeld 'n vriendin wat nie op Moedersdag kerk toe gaan nie en party

het net 'n ding om alleen te gaan. Ek het geen probleem om alleen kerk toe te gaan nie. Dit is egter nog steeds nie vir my lekker om byvoorbeeld alleen na 'n troue toe te gaan nie. Vir 'n tyd het ek geglo (in my twintigs) dat ek altyd 'n metgesel moet saam neem. Ek het opgehou soek na metgeselle en sedertdien gaan ek alleen.

H: Hoe dink jy sien die Here jou?

L: Ek dink die Here is baie lief vir my. Hy bederf my met gunstige omstandighede. Ek is baie gesond, ek het altyd werk gehad en 'n dak oor my kop. Vir my behoeftes het ek ook genoeg geld. Ek het gawes en talente wat die Here vir my gegee het. As ek getroud was kon ek nie doen wat ek gedoen het nie. Ek was byvoorbeeld by die CSV 'n leier vir baie jare en omdat ek nie getroud was nie het Hy my gebruik tot Sy voordeel. Nou neem ek nie meer leiding nie, ek is nou te oud! Die generasiegaping het nou net te veel geword. Die CSV is geherstruktureer en die hoofleier het gesê dat oujongnooiens nie die ideaal is om as leiers te hê nie, want die kinders gaan dink om die Here te dien is om ongetroud te bly. Ek met hom hieroor gaan praat. Tog later het ek daarvoor gedink dat kinders moet dalk nie die idee kry dat net nooit-getroudes die Here dien nie. Ek was baie gewip. Ek het soveel tyd ingesit. Tog het ek begrip vir sy persepsie.

H: Voel jy soms dat jy anders behandel word in 'n sosiale omgewing?

L: My sosiale lewe is die skool en die kerk. Ek is baie veilig want dit is wat vir my bekend is. Almal ken my soos ek is, as dit 'n ander situasie was soos byvoorbeeld konstante vreemde situasies, sou dit vir my moeilik gewees het. My sosiale geleentheid is nie vir my 'n probleem nie. Ons dominee het byvoorbeeld verjaar en daar was omtrent 25 mense genooi waarvan ek die enigste alleenloper was. Niemand het my laat voel dat ek nie inpas nie. Hou ingedagte dat dit vir my 'n baie bekende omgewing is. Dit is egter nie die norm om nooit-getroud te wees nie. As mense my aanspreek as Mevrou dan help ek hulle nie reg nie. Ek is verby om gewip te wees as mense my vra hoe oud my kinders is. Ek het begrip dat mense dit vra, want dit is tog natuurlik.

Ek wil jou nog 'n insident vertel van wat by die kerk gebeur het. Ons het 'n gemeentekamp beplan en 'n week voor die tyd loop ek 'n vrou raak wat sê sy hoop dat ek gaan, want dan kan ek die kinders besig hou. Toe wip ek my darem. Miskien het sy bedoel dat ek kinders ken, en dat ek by die CSV betrokke was ensovoorts. Hoor hoe beskerm ek myself – tog wil ek nie 'n naweek omhuil omdat sy so-iets gesê het nie. Ek sê toe net beslis dat ek nie na die kinders gaan omsien nie.

As mense my vra hoeveel kinders ek het, dan sê ek bloot dat ek nog nie kinders het nie, want ek het nog nie 'n man nie. Ek bid nog vir 'n man. Dan weet hulle ten minste dat ek nie 'n manehater is nie. Hulle hoef dan ook nie te bid vir die kinders nie, want ek makeer niks nie. Ek het sulke antwoorde wat ek standaard gebruik wanneer ek die vrae oor die man en die kinders kry.

My suster laat my nooit voel dat ek vir hulle 'n verleentheid is nie. Toe sy 40 word het sy al haar vriendinne genooi en in haar toespraak het sy genoem hoeveel ek vir haar en haar kinders beteken en dat sy hoop ek trou nooit, want dan sal ek hulle nie meer so bederf nie. Hulle bid ook vir my omdat hulle nie wil hê dat ek alleen moet wees nie. My suster en swaer en my ouers het my nog nooit aan iemand probeer voorstel nie.

Ek wil jou iets vertel oor my alleenheid. Ek hou skool in Heidelberg en kinders van die skool stamp my kar. Ek moet in my alleenheid die kar vat na die paneelklopper. My Pa bel uit die goedheid van sy hart en sê dat ek 'n man moet saamneem om seker te maak dat daar goeie werk gedoen word. Toe verloor ek dit heeltamal. Hoe kan hy dit vra? Waar moet ek nou man kry om dit saam met my te gaan doen? Ek gooi toe 'n vreeslike "tantrum". Die volgende oggend kom twee kollegas wat op pad is dorp toe en hulle sê dat hulle sommer by die paneelklopper sal verbyry om te kyk na my motor. Pouse kom 'n ander onderwyser om te sê dat hy gaan gou kyk wat die paneelklopper doen. Dieselfde dag bel 'n pa van een van die seuns wat die kar gestamp het, om te sê dat hy 'n oog sal hou oor die paneelklopwerk. Voor middagete het ses mans aangebied om te gaan kyk na my kar. Dit was asof die Here vir my gesê het dat ek nie nou 'n man nodig het nie – as ek een nodig het dan sal Hy een voorsien.

Daar was 'n ander keer wat ek besig was met my stiltetyd en ek jammer was vir myself. Toe kom sing 'n klomp skoolseuns vir my. Ek kry baie liefde en aanvaarding

by die skool. Ek is baie dankbaar dat ek nooit 'n obsessie gehad het oor ek nie kinders het nie. Nooit ooit was die kind ding by my 'n probleem nie. Ek is baie lief vir kinders, maar ek sal nooit wens dat hulle myne was nie. Ek beseft dat dit net genade is, want ek het vriendinne wat obsessief is. Ek het op geen stadium 'n krisies hier rondom beleef nie, veral nie ten opsigte van feit dat my biologiese uurglas leegloop nie. Ek het nog altyd vrede. Dit is egter nie 'n "non-care" houding nie – net vrede. Ek beleef geen angs rondom die feit dat ek nie getroud is nie. Ek is nooit bang nie. As ek reis, doen ek dit saam met iemand of in 'n toergroep. Ek sal nooit iets nie doen, net omdat ek bang is nie.

Ek het verlede jaar 'n man ontmoet. Ontstellend min het verander oor hoe ek oor myself voel. Wat wel verander het is dat ek nou iemand het om te bederf en om voor lief te wees. Een van die gevare van nooit-getroudes is dat jy nie weet wat om te doen met al die omgee in jou hart nie. Ek het hom deur 'n tannie in die gemeente ontmoet wat my vir tee genooi het. Ek het "blind dates" gehaat. My pa het altyd gespot en gesê dat dit net die laaste "blind date" sal wees wat werk. Hierdie is nou my eerste kêrel, want dit het net nog nooit gebeur nie. Ek kan nie glo dat iemand dink dat ek "orraait" genoeg is om 'n tweede keer by koffie te drink nie. Dit het my 'n ruk gevat om hom te glo as hy mooi goed sê, want niemand anders het dit nog ooit vir my gesê nie. Ek het toe 'n skuif in my kop gemaak. As hy dink ek is oulik, dan is dit reg. Ek het nie dadelik die afhanklike vrou geword nie. Ek is versigtig oor hierdie verhouding, want ek kan nie bekostig om 'n fout te maak nie. Ek is dalk te veel rasioneel, want die besluit om dalk te trou is vir my ook 'n wilsbesluit.

Ek glo nogal in die halwe mens teorie. Die Here het alles geskape en dit was goed. Eva is toe gemaak omdat die mens nie goed genoeg was nie. Toe eers word die mens mens. God was nie tevrede met Adam alleen nie. Ek het nooit soos 'n halwe mens gevoel nie, maar ek begin nou iets daarvan verstaan. Ek het nie geweet wat ek mis nie. Iemand wat vir my omgee ensovoorts. Ek het altyd geglo dat ek eendag sal trou. Ek het geen obsessie gehad nie, net geweet. Die Here het mans en vroue vir mekaar bedoel, tog sal Hy ons gebruik soos ons is as ons alleen is.

Goeie vriende het baie te doen met hoe jy jou alleenwees hanteer. My vriende en ek het gereeld saam uitgegaan, vakansie gehou ensovoorts.

H: Hoe voel jy nou dat jy met my hieroor gepraat het.

L: Baie gemaklik. Onthou ek het al hieroor gepraat in die kerk!

TEN SLOTTE

Soos reeds genoem word hierdie verhale ongeredigeerd aan die leser voorgelê. In Hoofstuk 4 sal na hierdie verhale verwys word wanneer daar verwys word na die narratiewe benadering as terapeutiese model.

In die volgende hoofstuk word daar geluister na verhale uit die literatuur wat oor nooit-getroudes vertel word, asook verhale wat hulle van hulself vertel.

H: What are you experiencing right now?

T: I feel like you have touched something that I have never shared with anyone. I feel relieved; we talked about the real me, not just part of a normal society. I feel like I have been undressed a bit. I wear a lot of clothes to protect me against society. I am tired of pretending. You are never yourself – even people that you work with every day because they contribute to the fact that you feel incomplete. The men at work treat me carefully – some say I look strict. They are not as open as with others. I am very quiet and reserved. The conversation with you was tough for me although also releasing. You know, on a daily basis people treat you as if you know nothing about life. They do not respect you for anything. The fact that a woman is not married causes them to respect her less even if she is a professional. If she had a child – she is a mother and has value.

One day I went to a women's camp at church. There were a lot of women who were married. They were very resentful towards their husbands. They had to look after the children while the men went out to work or for their ministry. They were happy to leave their husbands and children at home. Lots of them spoke about what hurts at home. They opened up only there. They said that they would not tell anybody else. I think lots of women – married and unmarried – are hurting ... and nobody knows. Women like others to think that they have a life that is normal, looking stable and secure. If they dare to open up, everything will come down. Women are resentful towards men, but they still marry and do not even admit to others that they